

๕๕. ปัญญาเห็นปัจฉัยธรรมโดยฉัมมฉฐิติญาณ

Relation Insights with Transcending Doubts

ขอน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

In Honor of the Blessed One of the Fully Enlightened One

By Nithee Siripat – Siripat.com and Academiae Network. 2016

ความสำคัญของบทความ

เมื่อพิจารณาถึงระบบการศึกษาทางโลกนั้น ระบบการคิดยังไม่บริสุทธิ์จากอำนาจครอบงำของกิเลสทั้งหลาย องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการค้นหาสิ่งเพื่อตอบสนองกิเลสเป็นสำคัญ จึงไม่สามารถดับทุกข์ของชีวิตได้จริง แม้จะรู้จักการใช้เหตุผลแค่ไหนก็ตาม ก็ยังไม่ชนะใจตนเองได้อย่างลึกๆ แต่ในทางตรงกันข้าม ในการปฏิบัติธรรมนั้น กลับเป็นการค้นหาหรือแสวงหาความรู้อันยิ่งยวด โดยมีพื้นฐานมาจากการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์จากกิเลสทั้งหลาย ซ้ำได้ตรัสศึกษาให้บริสุทธิ์ [วิสุทธิ ๗] เพื่อให้เข้าถึงอริยสังขธรรมทั้งหลายให้ได้จริง นั่นคือ “อริยสังข์ ๔-กิจในอริยสังข์ ๔” [อริยมรรคมีองค์ ๘-อริยมรรค-มรรค ๔] แล้วให้บรรลุถึง “อริยผล-ผล ๔” ที่เป็น “โลกุตตรผล-อรหัตตผล” [อริยมรรคมีองค์ ๘-สัมมาญาณ] และในขั้นสูงสุดโดยปรมาตมัตถ์นั้น คือ “อรหัตตผลวิมุตติ” [อริยมรรคมีองค์ ๑๐-สัมมัตตะ ๑๐-สัมมาวิมุตติ] ที่เรียกว่า “อนุปาทิเสสนิพพาน” ในกระบวนการคิดแห่งภาวนากัมมัฏฐานนั้น ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการ ได้แก่ (๑) “ปัญญาญาณ” ที่ประกอบด้วย “ญาณทัตตนะ” กับ (๒) กระบวนการคิดในการค้นหาความจริงด้วย “เหตุ” [ฉัมมปฏิสัมภิตา] และ “ผล” [อิตถปฏิสัมภิตา] โดยอาศัยกระบวนการคิดตามหลักธรรมแห่งเหตุปัจฉัย “ปัจฉัยธรรม” ได้แก่ (๑) ปฏิกิจสมุปปาท ๑๒ ประกอบด้วย ๒ ลักษณะ ได้แก่ อนุโลมปฏิกิจสมุปปาท กับ ปฏิโลมปฏิกิจสมุปปาท และ (๒) ปฏิกิจสมุปปันนธรรม ๖ ได้แก่ อัทธา ๓-สังเขป ๔-สนธิ ๓-วิภูษะ ๓-อาการ ๒๐-มูล ๒ ในกระบวนการคิดทั้งหมดดังกล่าวนี้ เรียกโดยรวมว่า “โยนิโสมนสิการในภาวนากัมมัฏฐาน” หรือ “ฉัมมฉฐิติญาณ” [สัมมาทัตตนะ-ยถากุตตญาณ] ที่ทำให้เกิด “ภาวนามยปัญญา” ในอีกนัยหนึ่งนั้น ปัญญาเห็นปัจฉัยธรรมได้นั้น ประกอบด้วยธรรม ๒ อย่าง ได้แก่ (๑) สมถภาวนา ได้แก่ สติสัมปชัญญะ-ญาณทัตตนะ และ (๒) วิปัสสนาภาวนา ได้แก่ ญาณในวิปัสสนา-อริปัญญาธรรมวิปัสสนา-ยถากุตตญาณทัตตนะ-ยถากุตตญาณ หรือ อนุปัสสนา ๗-มหาวิปัสสนา ๑๘ ดังนี้.

บทความที่ ๕๕ ประจำปี ๒๕๕๕ – ปัญญาเห็นปัจจัยธรรมโดยฉมฺมฉฐิตินญาณ

การปฏิบัติธรรมคือกระบวนการแห่งชีวิต เป็นทุกขั้นตอนของลมหายใจเข้าออก ไม่ใช่เฉพาะวันพระวันศีลเท่านั้น เมื่อผู้ปฏิบัติธรรมเข้าใจตรงถูกต้องเป็นแนวทางเดียวกันเช่นนี้แล้ว ย่อมเห็นได้ว่า ในทุกเสี้ยวเวลาแห่งชีวิตนั้น มันมีค่ามากมายเหลือคณานับ ทำให้เกิดธรรมผุดขึ้นกลางใจด้วยปัญญาเห็นว่า “อย่าประมาท” [อัปมาทะ] ไม่ทอดทิ้งธุระในการมณสิการ “อภิญาตเถสิธรรม” ทั้ง ๓๗ ประการ นั้น “โพธิปักจียธรรม ๓๗” หมายถึง ธรรมเครื่องไฟหาคารถัสรู้และอริยมรรค ที่เรียกว่า “เอกายนมรรค” คือ ทางอันเอก ข้อประพฤติปฏิบัติอันประเสริฐสุดเยี่ยม ทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมเป็นอริยบุคคล เกิดความรู้แจ้งในอริยสังขารธรรมแห่งสภาวะธรรมทั้งหลาย อันเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติตามเป็นจริง ที่เรียกว่า “ตถตา” [สังขารธรรม] หมายถึง สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นเพราะอาศัยสิ่งอื่นๆ ร่วมเป็นสิ่งเดียวกัน ตั้งอยู่เป็นสิ่งเดียวกัน และดับไปพร้อมๆ กัน ตามกำหนดแห่งธรรมดา นั่นคือ บุคคลผู้นั้นได้ “ดวงตาเห็นธรรม” มีปัญญาเห็นธรรมแห่งอาณาจักรธรรมทั้งปวง ทั้ง “สังขตธรรม” กับ “อสังขตธรรม” ทั้งสิ้น โดย “อนัตตตา” ด้วย “อนัตตานุปัสสนาญาณ” ไม่ใช่การเห็นธรรมตามสมันิยม ไม่ใช่เหตุผลและไม่ประกอบด้วยปัญญาที่ถูกต้องตาม “กฎธรรมชาติ” หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง เกิดปัญญาในวิปัสสนาที่เห็นธรรมทั้งหลายมาประหุ่รวมกันเป็นอย่างเดียวกัน มีความเป็นไปในทำนองเดียวกัน ร่วมกัน คือ มีอาการของ “ลักษณะความเป็นสากล” [Universality] และในขณะที่เดียวกัน ก็พิจารณาเห็นอาการลักษณะของธรรมในส่วนที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนที่ไม่ละเมิดซึ่งกันและ [Uniqueness] ซึ่งมีอาการ ๓ ขณะ ได้แก่ (๑) เกิดขึ้นร่วมกัน (๒) ตั้งอยู่ร่วมกัน (๓) ดับไปพร้อมๆ กัน นั่นคือ “สังขตธรรม” จนกระทั่งเกิดปัญญามณสิการกรรมฐานด้วยปัญญาบริสุทธิ์จากกิเลสทั้งปวงด้วยปัญญาเห็น (๑) ไม่เห็นความเกิดขึ้น (๒) ไม่เห็นความดับไป (๓) เห็นแต่ความว่างเปล่าไม่มีตัวตน นั่นคือ “อสังขตธรรม” ซึ่งหมายถึง “สัจภาวะแห่งนิพพาน” ฉะนั้น ในการปฏิบัติธรรมอันประกอบความเพียรด้วยการบำเพ็ญภาวนา เพื่อให้เกิดปัญญาดังกล่าวข้างต้นนี้ ๓ ปัญญา ได้แก่ (๑) สุตมยปัญญา (๒) จินตมยปัญญา (๓) ภวานามยปัญญา แต่ในการเจริญกรรมฐานนั้น ต้องการปัญญาในส่วน ที่เรียกว่า “ภวานามยปัญญา” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “จตุปฐกสัมภิตาญาณ” [ปฐกสัมภิตา ๔] อันเป็นปัญญาของพระอรหันต์เป็น “โลกุตตรญาณ” ไม่ใช่ “โลกียญาณ” สำหรับความเป็นไปได้แก่ฐานะใน “อรหัตตมรรค” และ “อรหัตตผล” นั้น ทุกคนมีโอกาสอย่างเสมอภาคกันทุกคนในพระธรรมวินัยนี้ ไม่เลือกสรรตามถีนนิยมหรือเผ่าพันธุ์แต่ประการใด ขึ้นอยู่กับความตั้งใจมุ่งมั่นจริงและทำให้ได้จริงๆ ทำให้ได้จริงเมื่อไหร่ก็บรรลุอุคิมธรรมนี้ได้เมื่อนั้น ไม่จำกัดด้วยกาลเวลาแต่ประการใด

ดังนั้น อริยชาติในทุกขณะจะต้องสัมปยุตต์ด้วย “สติ” กับ “สัมปชัญญะ” ตลอดเวลา “สติ” ทำหน้าที่กำหนดระลึกได้ จำได้ว่ากำลังทำอะไรอยู่ ส่วน “สัมปชัญญะ” นั้น ทำหน้าที่กำหนดเกณฑ์ อันเป็นขอบเขตของการกระทำที่จะเกิดขึ้น “กรรม ๓” ได้แก่ กายกรรม-วจีกรรม-มโนกรรม หรือ (๑) ลมอัสนาสะ-ลมปัสสาสะ (๒) วิตก-วิจาร์ (๓) ความนึกคิดในใจ-ธรรมารมณฺ์ อนึ่ง “สัมปชัญญะ” ก็คือ “สามัญญานิก”

หรือ “มโนธรรม” หรืออาจจะเป็น “สัตยชาติญาณ” คือ พินิจตตสันดาน อันเป็นจิตดั้งเดิมตามสภาพก็ได้ ที่เรียกว่า “ฐิติภูตัง” อันเป็นแหล่งที่มาของ “อวิชชา” อันเป็นเหตุแห่งทุกข์ เพราะจิตไปยึดมั่นถือมั่นในนามรูปแห่งขั้น ๕ ที่เรียกว่า “อุปาทานขั้น ๕ เป็นทุกข์” ในกระบวนการคิดที่เป็นความเข้าใจด้วยความเห็นโดยชอบตามเป็นจริง “สัมมาทิฐิ” จึงเป็นขั้นตอนสำคัญในการมโนการกรรมฐาน มิฉะนั้น ก็ไม่รู้จะไปมโนการกรรมฐานหาพระแสงอะไรกัน กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การคิดเพื่อจะหนีจากโลกธรรม ธรรมแห่งโลกิยะ เพื่อไปสู่ “โลกุตตรธรรม” ทั้งหลาย นั่นคือ “โพธิปักขิยธรรม ๓๗” กับ “โลกุตตรธรรม ๘” โดยหมายเอา “พระนิพพาน” เป็นสำคัญ ที่เรียกว่า “อรหัตตมรรค-อรหัตตผล” เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “พระอรหันตจีณาสพ” นั่นเอง อนึ่งในการปฏิบัติธรรมนั้น ถ้าไม่หวังหมายเอาพระอรหันต์ ก็ถือว่าผิดจุดมุ่งหมายหลักแห่งการปฏิบัติธรรม เพราะเป็นความคิดที่ผิดเพี้ยนจากความเป็นจริงโดยวิปริต คือ ไม่ตั้งใจมั่นจริงจัง เพื่อความตรัสรู้ธรรม ถือเป็นการทำเล่นๆ แค่นั้นเอง เป็นพวกไม่หวังผลเลิศแห่งความสำเร็จ ทั้งที่มีโอกาสจะทำได้จริงในชาตินี้ กล่าวคือ ในคราวนี้ จะเป็นหมาหรือเทวดาก็อยู่ที่ความตั้งใจนั้นแหละ

ในยุคปัจจุบันนี้ แหล่งความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมมีมากมายหลายสื่อ ไม่ได้ขาดเช่นสมัยครั้งพุทธกาล ที่มีเพียงการถ่ายทอดความรู้ทางมุขปาฐะ ท่องจากปากต่อปากกันสืบเนื่องต่อๆ มา แล้วจดบันทึกลงโบราณเป็นคัมภีร์ ทุกวันนี้คำสอนของพระพุทธเจ้าได้รับการบันทึกเป็นข้อมูลสารสนเทศระบบดิจิทัล ไม่จำกัดเวลาและสถานที่ที่ต้องเป็นที่วัดหรือสำนักปฏิบัติธรรมอีกต่อไป ประเด็นสำคัญคือ การถ่ายทอดความรู้เหล่านี้ สามารถเผยแพร่พร้อมกันทั่วโลก เพียงแต่ว่าจะเป็นคนฉลาดเลือกหาพระสังฆธรรมจริงหรือไม่ เพราะฉะนั้น พระที่บรรลุ “อภิญญาธรรม” ในอนาคตจึงจะมีน้อยลง [อ่านมากปฏิบัติน้อยลง] แต่พุทธศาสนิกชนจะเชี่ยวชาญแค่เพียงภาคทฤษฎี คือ “สุตตมยญาณ” เป็นส่วนใหญ่ เช่นเดียวกับการสำเร็จการศึกษาปริญญาโทและปริญญาเอกแค่ได้อ่านหนังสือมาเยอะ ไม่มีการทำวิทยานิพนธ์รองรับคุณภาพอย่างได้มาตรฐาน คือ จบแบบหลอกตนเองและหลอกสังคมที่ของปลอมๆ เทียมๆ กัน [เช่น ที่นิยมเรียกว่า มหาจีกลาก หรือ ดอกเตอร์จีกลาก เป็นต้น] และในทางศาสนาก็มีคนชอบของปลอมมีมากเหมือนกัน เพราะขาดปัญญาที่จะคิดไตร่ตรองในทางที่ถูกต้องโดยธรรม คือ ไม่ใช่พระสังฆธรรมของพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง เป็นคำสอนเลียนแบบจนกระทั่งคนคิดว่าเป็นของจริง ถ้าเป็นเช่นนั้น ก็ถือว่าเป็นเพราะคนกลุ่มนั้น มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ร่วมกัน ไม่แสวงหาบัณฑิต [ผู้บรรลุปฏิสัมภี ๔ หรือ ปฏิสัมภีที่แปด คือ พระอรหันต์] หรือพระอรหันต์ผู้ถือครองความเป็นสัตบุรุษ ฉะนั้น คุณสมบัติของผู้จะตรัสรู้ “สัมโพธิญาณ” ใต้นั้น ต้องประกอบด้วยปัญญาอันเป็นการพึ่งตนเองได้ [อัตตนาถะ] ซึ่งเป็นพุทธภาวะอย่างแท้จริง คือ “ผู้รู้-ผู้ตื่น-ผู้เบิกบาน” และยังประกอบด้วย “กรุณาธรรม” ใคร่ปรารถนาให้สัตว์ทั้งหลายเป็นสุขพ้นทุกข์ เพราะมีปัญหาเห็นกรรมของสัตว์ทั้งหลาย ตัวไหนพอจะช่วยให้พ้นจากวิญญูะสงสาร หรือตัวไหนปล่อยมันไหลไปตามกระแสกรรมของมันไปก่อน ไม่ใช่หนีไปนิพพานเพียงลำพังคนเดียวเท่านั้น เนื่องจากความสำเร็จบรรลุธรรมในพระสังฆธรรมนี้ ประกอบด้วยกุศลธรรมแห่งตนและสืบประโยชน์จากผู้อื่นด้วย มิฉะนั้น หลักปฏิบัติธรรมนี้จะขัดแย้งกับคำว่า “ตถตา” คือ ธรรมทั้งหลายแต่อาศัยกันเกิดขึ้น ไม่ใช่เกิดเองเพียงอย่างเดียวหรือเกิดขึ้น

ตามลำพังเพียงสภาวะธรรมเดียวเท่านั้น ธรรมหรือสภาวะธรรม คือ “ปรมัตถสังขะ” เป็นเรื่องราวที่ละเอียดอ่อนประณีต ต้องทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง พิจารณาให้เห็นแบบองค์รวม คือ เห็น “ปัจจัยธรรม” ทั้งหลายที่เกิดร่วมกัน ดับไปพร้อมกันให้ได้ กระบวนการแห่งธรรมนั้น ก็คือ “จิตของตนเอง” ไม่ใช่เรื่องที่เกิดภายนอกตัวตนของเรา นั่นคือ การรับความรู้ [เวทนา ๖] กับความรู้แจ้งในอารมณ์นั้นๆ [อารมณ์ ๖-วิญญาณ ๖] หรือเป็นเรื่อง (๑) เจตสิก กับ (๒) จิต โดยพิจารณาสภาวะธรรมนั้น ด้วยความหมายอันสูงสุดโดยปรมัตถ์ คือ “ปรมัตถสังขะ” [พระอภิธรรมปิฎกทั้งปวง] เพื่ออธิบายสภาวะธรรมที่เกิดดับจริง อันเป็นความนึกคิดในใจของตนก่อน อย่าเพิ่งไปคิดถึงจิตของคนอื่น พิจารณาจิตของตนให้เห็นใ้ๆ ก่อน พร้อมด้วยพิจารณาลมหายใจเข้าออกอยู่อารมณ์เดียว [อานาปานสติ] จิตนั้นกำหนดรู้ให้แจ้งแล้ว ให้เป็น “อุเบกขาจิต” [ตัดตรมฆัตตตตเจตสิก] ส่วนลมหายใจ [ลมอัสสาสะ-ลมปัสสาสะ] ให้เป็น “เอกัคคตาแห่งสมาธิ” [เอกัคคตาเจตสิก] ภาวะจิตดังกล่าวนี้ เรียกว่า “จตุตถมาน” นั่นเอง เป็นจิตปราศจากนิर्वรณจริงๆ ซึ่งก็ไม่ใช่เรื่องง่ายๆ เช่นเดียวกัน ที่ใครๆ จะบรรลุธรรมวิเศษนี้ได้

ฉะนั้น การได้มานในขั้นที่ ๔ นี้ คือ “จตุตถมาน” นั้น ไม่ใช่เรื่องง่าย ต้องค่อยๆ สะสมบารมีขึ้นไปเรื่อยๆ จาก ปฐมมาน-ทุติยมาน-และ-ตติยมาน ตามลำดับ วันเดียวคงไม่สำเร็จหรอก อาจต้องเป็นปีหรือว่าหลายชาติก็ได้ ก็ขึ้นอยู่กับความมั่งง่ายหรือมั่งยาก [ปฏิปทา ๔] อันเป็นจริตของแต่ละบุคคล แต่อย่างน้อยที่สุด ต้องเข้าใจอย่างถูกต้อง [สัมมาทิฐิ] ในขั้นตอนของการปฏิบัติธรรม ไม่ใช่มีว่าทำไปเรื่อยๆ ไม่เป็นขั้นตอนที่เป็นวิธีวิทยาศาสตร์ แต่การปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนานั้น เป็นขั้นตอนที่เป็นวิธีทางวิทยาศาสตร์ คือ “โยนิโสมนสิการ” ด้วยจิตแห่งสติสัมปชัญญะ ประกอบด้วยเหตุและผลตามหลักปฏิจสมุปบาท คือ “ปัจจัยธรรม” กับธรรมที่เกิดขึ้นด้วยปัจจัยทั้งหลายหรือ “ปัจจัยการ-ปฏิจสมุปปັນนธรรม” หรือจะเรียกว่า “สัมมตติญาณ” คือ ปัญญาเห็นองค์ประกอบ ๑๒ อย่าง ใน “ปัจจัยการ” นั้นๆ โดยมีการพัฒนาไปสู่ปัญญาเห็นนามรูปแห่งขั้น ๕ เกิดดับตามความเป็นจริงโดยไตรลักษณ์พร้อมๆ กัน “สัมมตติญาณ” ตามลำดับ จนเข้าใจถูกต้องใน “สามัญลักษณ์ ๓” ได้แก่ (๑) อนิจจตา (๒) ทุกขตา (๓) อนัตตตา เรียกว่า “ธรรมนิยาม ๓-ธรรมลัทธิ” [ลัทธิถูกต้อง] ที่สามารถอธิบายถึงสภาวะธรรมตามเป็นจริง ทั้ง (๑) สังขตธรรม และ (๑) อสังขตธรรม ในกระบวนการคิดดังกล่าวนี้ จึงเรียกว่า “กฏธรรมชาติ” หรือ “กฏจักรวาล” [Universality] แต่พระพุทธเจ้าทรงเรียกว่า “อริยสังข ๔-อริยสังขธรรม” หมายถึง ความจริงอันประเสริฐดีเยี่ยมแห่งธรรมทั้งหลาย ที่ทำให้ผู้ปฏิบัติตามเป็น “อริยบุคคล” โดยหมายเอา “พระอรหันตปัจฉิมสาว” เป็นประโยชน์สูงสุดหรือความงามเลิศเบื่องปลาย คือ “อริปัญญา-ปัญญาอันยิ่ง” ความงามเบื้องต้น คือ “อริศีล-ศีลอันยิ่ง” ส่วนความงามเบื้องกลาง คือ “อริจิต-จิตอันยิ่ง” นั่นคือ การศึกษาปฏิบัติธรรมตามลำดับ “อนุปปพสิกขา” โดยไตรสิกขา ได้แก่ (๑) อริศีลสิกขา (๒) อริจิตตสิกขา (๓) อริปัญญาสิกขา นั่นเอง ด้วยเหตุนี้ ความแม่นยำถูกต้องทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในการปฏิบัติธรรม จึงเป็นคุณสมบัติสำคัญประกอบด้วยคุณชาติแห่งสมณะกับอริบตีแห่งวิปัสสนา จึงจะถึง “ความพร้อมแห่งความตรัสรู้สัมโพธิญาณ” ได้ในชาตินี้ อย่าไปรอถึงชาติหน้าเลย ชาตินี้ก็น่าจะบรรลุถึง “โสดาปัตติมรรค” [ดวงตาเห็นธรรม-ธรรมจักขุ: อนุญญาตัญญูสสามิติ

นทรีย์ คือ อินทรีย์แห่งผู้ปฏิบัติด้วยมุ่งว่าเราจักรู้สัจธรรมที่ยังมิได้รู้ ได้แก่ **โสตปฏิบัติมคฺคญาณ** เป็นเบื้องต้นได้ ที่เรียกว่า “**ธรรมจักขุ**” [ธรรมจักร-อาณาจักรแห่งธรรม] หรือจะปัญญาที่รู้ชัดเจนเป็นญาณได้ ที่เรียกว่า “**สตมฺยญาณ**” [จักขุ-ญาณ-ปัญญา-วิชา-แสงสว่าง] เพราะเป็น “**สตมฺยปัญญา**” ที่ได้พัฒนาขึ้นการหยั่งรู้แห่งภูมิโดยไตรลักษณ์ อันก้าวสู่ “**โลกุตตรภูมิ**” ได้บ้างแล้ว

อย่างไรก็ตาม มีผู้จำนวนมากมักกล่าวถึง คำว่า “**ดวงตาเห็นธรรม**” เป็นคำที่ติดปากติดใจสำนักปฏิบัติธรรม จนทำให้คนส่วนใหญ่คงไม่รู้จริงในความหมายที่ลึกซึ้งอันเป็น “**ปรมัตถสัจจะ**” ไปอย่างสิ้นเชิง นั่นคือ พุคไปแล้วก็ไม่รู้จริง เลยเป็นเหตุให้เกิดอาการความเห็นผิดเพี้ยนไปจากความจริงโดยวิปริตพร้อมสื่อความหมายผิดเพี้ยน ไม่ตรงกับคำศัพท์บัญญัติตามพจนานุกรมพุทธศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การถ้อยทอดความรู้ด้วยการฟัง ยังต้องระวังการตีความหมายให้มาก ๆ หลายเท่าตัว อย่าคิดเหมาเอาว่า เป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้ ไม่ตรงกับคำสอนของพระพุทธเจ้าหรือตามพระไตรปิฎก ในความเป็นจริงนั้น **พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งธรรมชาติ** นั่นคือ “**ธรรมชาติคือครู**” เพราะธรรมชาติย่อมเป็นธรรมชาติแห่งสรรพสิ่งทั้งหลาย มีความเที่ยงธรรม มีความเกิดกับความดับตามกระบวนธรรมตามธรรมชาติ ไม่มีใครเป็นผู้กำหนดให้เป็นไป ดังนั้น จิตของมนุษย์ ก็เป็นธรรมชาติแห่งนามธรรม ที่มีความเป็นธรรมชาติ ปราศจากการปรุงแต่งตามแรงปรารถนาของมนุษย์ การปฏิบัติธรรมต้องการให้ผู้ปฏิบัติธรรมเข้าไปให้ถึงสภาวะธรรมดังกล่าวนั้นก่อน คือ เลยวิชาไปที่ “**ฐิติภูตัง**” [จิตประภัสสร-จิตตามสภาพดั้งเดิมปราศจากนิเวศหรือปรัญฐานกิเลส] เพื่อชำระจิตดังกล่าวนี้ให้บริสุทธิ์ขึ้นไปอีกจาก “**อนุสยกิเลส**” [กิเลสอาสวะทั้งหลาย] ที่ลึกลงไปอีกชั้นหนึ่ง มากกว่ากิเลสนิเวศแห่งปรัญฐานกิเลส โดยต้องกำจัดด้วย “**มคฺคญาณ**” คู่กับ “**ผลญาณ**” จนถึงขั้นหลุดพ้นจาก “**สังโยชน ๑๐**” และ “**อาสวะ ๔**” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ ความไม่รู้จริงแห่งอวิชชา [กิเลสสี่ละ] อันยังครอบงำ “**สัญญา ๖**” กับ “**เวทนา ๖**” อยู่ ถึงแม้จะไม่ส่ง “**ผลวิบากแห่งกรรม**” นั้นๆ อยู่ก็ตาม ที่เรียกว่า “**อุปาทิชน ๕**” ถ้าจัดดับให้หมดสิ้นได้ ย่อมดับตัว “**ชีวิตินทรีแห่งนามรูป**” [ปวัตตสี่ละ] ในปฏิจจสมุบาท ที่เรียกว่า “**ชีวิตสมสี่สี**” [อนุปาทิสเนนิพพานจิต] นั่นคือ **การดับขันธปรินิพพานของพระอรหันต์** นั่นเอง สำหรับธรรมที่บรรยายข้างต้นดังกล่าวนี้ มีความละเอียดประณีตมาก ผู้ปฏิบัติธรรมต้องศึกษาค้นคว้าอย่างละเอียดจริงๆ อันเป็นทฤษฎีหลัก [พระไตรปิฎก] ถ้าไม่รู้ ก็ต้องทำให้รู้จริงๆ ด้วยการลงมือปฏิบัติจริงๆ ในแต่ละขั้นตอน อย่าไปเชื่ออย่างมกมาย ต้องรู้เห็นด้วยตนเอง ตามคำสอนของพระพุทธเจ้าเท่านั้น เพราะพระธรรมของพระศาสดามีความน่าอัศจรรย์ยิ่งนัก [อนุศาสนิปาฏิหาริย์] ต้องลงมือศึกษาและปฏิบัติด้วยตนเองเท่านั้น ถึงจะบอกว่าเป็นอริยสัจธรรม

ฉะนั้น ความเข้าใจในทางทฤษฎีที่ถูกต้อง และความเข้าใจในทางปฏิบัติที่ถูกต้องนั้น ถือเป็นหัวใจขั้นตอนที่สำคัญในการปฏิบัติธรรม และจุดมุ่งหมายในการปฏิบัติธรรมจึงต้องเป็นไปเพื่อการดับทุกข์ ไม่ใช่เพื่อให้ร่ำรวยมากยิ่งขึ้นด้วยการพอกพูนกิเลสทั้งหลาย หรือเพิ่มอนุสัยให้แก่กล้ายิ่งขึ้นในทางใฝ่ชั่ว ดังนั้นอย่าลืมว่าการตรัสรู้สัมโพธิญาณนั้น ก็เพื่อละทิ้งความเพลิดเพลินกับโลกียะไปสู่โลกุตระ โดยไม่ยึดหมายอยู่ที่ **กามาวจรธรรม ๑** **รูปาวจรธรรม ๑** และ **อรูปาจรธรรม ๑** [คือ เป็นแก่ฤทธิ์อยู่ในระดับฤณี-ปาริพาชก-

หรือ–เดิยรติย์ รวมทั้งหม้ออาคม–หม้อผิ] แต่ให้เป็น “โลกุตตรธรรม” การพิจารณาหาอุบายวิธีในการดับทุกข์ของคนที่เห็นภาระหน้าที่สำคัญยิ่ง เห็นทุกข์ของตน เห็นสาเหตุแห่งทุกข์ของตน เห็นสภาพปลอดทุกข์ของตน และเห็นแนวทางในการปลดทุกข์ของตน ที่เรียกว่า “ญาณทัสสนวิสุทธิ–อริยสังข์ ๔–กิจในอริยสังข์ ๔” เมื่อคิดพิจารณาแล้ว ดูคล้ายๆ ว่าจะง่ายๆ แต่พออยู่ในสภาพชีวิตจริง กลับเป็นเรื่องที่ทำได้ยากมาก เป็นเรื่องที่มีคบอด มองไม่เห็นหนทาง หาทางหนีทีไล่ไม่เจอ มีคสนิทด้วยจนปัญญาอย่างไม่น่าเชื่อ ด้วยเหตุนี้ ผู้ปฏิบัติธรรมจึงไม่ควรดำเนินชีวิตด้วยความประมาท [อปปมาทะ] ความไม่รู้จริง [อวิชชา] หรือความหลงมกมาย [โมหะ] มีชีวิตอย่างปราศจากสติสัมปชัญญะด้วยเสียดสี ปล่อยจิตใจเลื่อนลอยไปตามกระแสแห่งโลกธรรมทั้งหลาย จนต้องประสบเคราะห์กรรมใน “สังสารทุกข์” ไม่สิ้นสุด แล้วสรุปว่า “มันเป็นเช่นนี้ตามพระประสงค์ของเทพเจ้า” ทั้งๆ ที่ตนเองเป็นผู้ก่อกรรมทำเวรขึ้นมาเองทั้งนั้น แต่การปฏิบัติธรรมสอนให้ผู้ปฏิบัติเห็นสาเหตุแห่งทุกข์ และดับสาเหตุแห่งทุกข์นั้นๆ ด้วยการรู้เหตุผลประกอบด้วยปัญญาเห็นธรรมตามเป็นจริง ไม่ใช่ตามอารมณ์ที่ไร้เหตุผลประกอบด้วยอคติความลำเอียงโดยวิปริต

ดังนั้น ในการใช้ “สติสัมปชัญญะ–สติปัญญา–โยนิโสมนสิการ–สัมมจฺติญาณ” อย่างถูกต้องนั้น ก็ต้องเริ่มตั้งแต่การเจริญ “สัมมาสมาธิ–ทำจิตให้เบิกบาน” ซึ่งประกอบด้วย “สัมมาวายามะ–ไม่ทำชั่วทั้งปวง” และ “สัมมาสติ–ทำความดีทั้งปวง” ในคำว่า “เริ่มต้น” หมายถึง การดำเนินชีวิตด้วยธรรมที่ถูกต้อง โดยเริ่มจาก “สัมมาวายามะ” เมื่อองค์มรรคาทั้ง ๓ ส่วน มารวมกัน เรียกว่า “อธิจิตตสิกขา” โดยดำเนินด้วย (๑) สัมมปฺปธาน ๔ (๒) สติปฺปฏิฐาน ๔ และ (๓) ฌาน ๔–รูปฌาน ๔ ตามลำดับ ให้พิจารณาเปรียบเทียบกับ “โพธิปักขิยธรรม ๓๗” ประกอบด้วย แต่อย่างไรก็ตาม อย่างมองข้ามเรื่องการทำ “ศีล ๕” ให้บริสุทธิ์ คือ ตั้งใจตั้งจิตอธิษฐานสมาทานศีล ๕ ข้อ ไว้ตามระยะเวลาเท่าใดว่าจะไม่ทุศีล โดยให้ประพฤติปฏิบัติให้เป็น “อธิศีล–อธิศีลสิกขา” คือ “สัมมาวาจา–สัมมากรรมันตะ–สัมมาอาชีวะ” นั่นคือ ความประพฤตินั้นสะอาดบริสุทธิ์ได้เมื่อศีลมีความบริสุทธิ์ การคุ้มครองอินทรีย์ทั้ง ๖ ย่อมปลอดภัยจากกิเลสและอกุศลธรรมในเบื้องต้น ที่มีความหมายสูงสุดโดยปรมาตย์ คือ ไม่เกิดความเดือดร้อน เป็นทุกข์ร้อนใจ คือ “อวิปฏิสาร–สุขสงบกายใจ” เพราะเป็นบุคคลมีวินัยระเบียบในชีวิตอย่างดีพร้อม มีศีลพื้นฐานอันบริสุทธิ์ดีพร้อมแล้ว ย่อมมีสามัญสำนึกไม่ทำ “วิปฏิสาร–ความเดือดร้อน” หรือประกอบ “อเนสนา–หลอกผู้อื่นเล็งชิงชีพ” ปากร้าย ทำร้ายผู้อื่น ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ศีลวินัยทั้งหลาย ย่อมนำความยินดีร่าเริงใจจากพฤติกรรมอันบริสุทธิ์นั้น ชื่อว่า “ปราโมทย์” ทำให้เกิด “ศรัทธาและฉันทะ” ที่แรงกล้ายิ่งขึ้นในธรรมที่ประพฤติอยู่นั้น เป็นเรื่องประพฤตที่ไม่ผิดทางจาก “หลักมัชฌิมาปฏิปทา” อย่างแน่นอน ความปราโมทย์เบิกบานใจในธรรม ย่อมเป็นเหตุให้เกิดความปลื้มใจปีติในธรรมที่ปฏิบัติเช่นกัน ด้วยอาการแผ่ซ่านทั่วกายและใจ เพราะธรรมที่ได้ประพฤติปฏิบัติจนเห็นผลแห่งการปฏิบัติ ย่อมส่งอานิสงส์ (๑) ความไม่เดือดร้อนสงบสุขปัสสัทธิ (๑) ความปราโมทย์ปริคา (๑) ความปีติสรอายุใจ [องค์ธรรมในศีลทั้งหลายย่อมเกิดกุศลจิตเข้าสู่ “ธรรมสมาธิ ๕”] ได้: ปราโมทย์–ปีติ–ปัสสัทธิ–สุข–สมาธิ เมื่อเจริญฌานสมาธิย่อมได้ฌานในขั้นต่างๆ ได้ง่ายขึ้น เพราะตั้งตนมาได้ถูกต้องแล้ว ซึ่ง “ปีติ–ปัสสัทธิ–สุข–สมาธิ (เอกัคคตา)” นั้น ก็คือ องค์ฌานที่เป็นองค์ประกอบในการเจริญฌานสมาบัติอยู่แล้ว] ใน

ขั้นนี้ สภาวะแห่งจิตใจย่อมเสวยความดีมีค่าอ้อมเอบในธรรม ชื่อว่า “**ธรรมปีติ-สัมมปีติ**” เพราะเห็นธรรมในทางดำเนินปฏิบัติโดยธรรม เห็นผลโดยอรรถประโยชน์ที่เกิดขึ้นจริงตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นปาฏิหาริย์น่าอัศจรรย์จริงแท้

ด้วยเหตุนี้ ความศรัทธาและความพอใจในธรรมที่ปฏิบัติถูกต้องด้วยความสงบสุข คือ “**สัมมานุสัมมปฏิบัติ**” อันผสมผสานกับ (๑) “**สมาธิ-ฌาน ๔**” กับการกำหนดสติพิจารณาธรรมหรืออารมณ์แห่งกรรมฐาน [สติปัฏฐาน ๔] ด้วยความไม่ทอดยหุบลหนุระนี้ [ไม่คิดชั่ว-ทำชั่ว-สัมมปธาน ๔] และ (๒) “**ปัญญา-วิปัสสนา-อนุปัสสนา ๓**” [ปัญญาเห็นนามรูปโดยไตรลักษณ์-สัมมสนะ-สัมมสนญาณ] คือ การเจริญปัญญาในวิปัสสนาโดย (๑) **อนิจจานุปัสสนา-ชวนปัญญา** (๒) **ทุกขานุปัสสนา-นิพเพธิกปัญญา** และ (๓) **อนัตตานุปัสสนา-มหาปัญญา** สำหรับอานิสงส์ประโยชน์ที่เกิดขึ้นทันตาในขณะนั้นสมัยนั้น คือ “**ปัญญา ๓**” ได้แก่ (๑) “**ชวนปัญญา**” คือ มีความนึกคิดได้รวดเร็วไม่ติดขัด (๒) “**นิพเพธิกปัญญา**” คือ มีความนึกคิดทำลายกิเลสได้ และ (๓) “**มหาปัญญา**” คือ มีความนึกคิดได้มากมาย มีปัญญามาก จนสามารถพัฒนาไปสู่ปัญญาแตกฉานต่อไปได้ [ปฏิสัมภิทา ๔ = พระอรหันต์แห่งปฏิสัมภิตปีติ] เพราะฉะนั้น (๑) สติต้องดำรงมั่นด้วยสัมมาสติ-สติปัฏฐาน ๔ (๒) สมาธิต้องตั้งมั่นด้วยสัมมาสมาธิ-รูปฌาน ๔ และ (๓) ความเพียรใหญ่ต้องประกอบด้วยสัมมาวายามะ-สัมมปธาน ๔ เรียกโดยรวมว่า “**อธิจิตตสิกขา**” จิตดวงนี้จึงได้พัฒนาถึงไปถึงพื้นจิตดั้งเดิมได้ คือ “**จิตประภัสสร**” โดยมีสติกำหนดเห็น [ทัตสนะ] มีสัมปชัญญะกำหนดเรียนรู้จนเกิดการต่อยอดทางปัญญาได้ด้วยการหยั่งรู้ [ญาณ] นั่นคือ (๑) เกิด “**ญาณทัตสนะ**” คือ รู้เห็นหรือการหยั่งรู้หยั่งเห็น กับ (๒) เกิด “**ญาณในวิปัสสนา**” คือ เห็น-พบความจริงตามสภาพที่เป็น ดังนั้น “**ญาณทัตสนะ**” กับ “**ญาณ**” นั้น จึงหมายถึง “**สมณะกับวิปัสสนา**” [ภาวนา ๒] หรืออีกนัยหนึ่ง คือ “**สติ-สัมปชัญญะ**” เรียกสามัญว่า “**สติปัญญา**” เพราะฉะนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมจึงต้องปรารถนาความเพียรในการบำเพ็ญภาวนา คือ “**มนสิการกรรมฐาน**” โดยเริ่มจาก “**อานาปานสติ**” (ข้อ ๑ ในกายานุปัสสนา-สติปัฏฐาน) หรือ “**สติปัฏฐาน ๔**” โดยมีสัญญาหมายรู้ถึง (๑) **ทุกข-ปริญา** (๒) **สมุทัย-ปหานะ** (๓) **นิโรธ-สัจฉิกิริยา** (๔) **มรรค-ภาวนา** นั่นคือ “**อริยสัจ ๔-กิจในอริยสัจ ๔**” อันเป็นสัจจธรรมแห่งตถตา ที่ผู้ปฏิบัติธรรมจะละเลยประมาทธรรมนี้ไม่ได้เด็ดขาด เพราะฉะนั้น (๑) “**ทุกข**” เป็นตัวกำหนดขอบเขตแห่งปัญญาโดย “**ปริญา**” (๒) “**สมุทัย**” เป็นตัวกำหนดแนวทางปฏิบัติกำจัดเหตุแห่งทุกขโดย “**ปหานะ**” (๓) “**นิโรธ**” เป็นตัวทำให้แจ้งในภาวะปลอดทุกขที่จะเกิดขึ้น โดย “**สัจฉิกิริยา**” และ (๔) “**มรรค**” เป็นตัวรู้ขึ้นตอนอุบายวิธีดับทุกขอย่างถูกวิธีโดยโยนิโสมนสิการและ “**ภาวนา**” จนกว่าจะบรรลุความตรัสรู้ความรู้แจ้งแทงตลอดในปัญหาแห่งทุกขของสภาวะธรรมนั้นๆ อย่างสิ้นเชิงไม่มีข้อสงสัยใดๆ อีก

ดังรายละเอียดที่บรรยายมาทั้งหมดนั้น การปฏิบัติจึงไม่ใช่การตั้งท่าใหญ่ ม้วนขาพับนั่งลง เล็งญาณใหญ่ที่ไม่รู้ที่ไปที่มา แต่ให้เข้าใจให้ถูกต้องว่า ธรรมหรือสภาวะธรรมอันเป็น “**ปรมัตตสัจจะแห่งปัจเจกการ**” นี้ เรียกว่า “**ตถตา**” [ปัจเจกธรรม] เกิดจากธรรมน้อยใหญ่ทั้งหลายมารวมกัน อย่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน กลายเป็นธรรมใหญ่ขึ้น เป็นปัญหาหรืออุปสรรคใหญ่โดยภาพรวมแห่งมิตีความสัมพันธ์ของเหตุ

ปัจจัยทั้งหลาย แล้วมีหรือประกอบด้วยสภาวะธรรมที่ ความเกิดดับ ความตั้งอยู่ ความเสื่อม ไป และ ก็เวียนว่ายตายเกิดไม่สิ้นสุด [ภวจักร-สังสารจักร-สังสารทุกข์] ซึ่งอาการลักษณะดังกล่าวนี้ ก็เกิดขึ้นในจิตของตนเองทั้งสิ้น ไม่ได้เกิดขึ้นที่อื่นหรือที่ไหนเลย โดยมีเหตุมาจากกิเลสทั้งหลายที่ครอบงำอยู่ในใจพื้นจิตของตน ฉะนั้น กิเลสคือจิต ๑ สติสัมปชัญญะก็คือจิต ๑ อริยสัจ ๔ ก็คือจิต ๑ ศีลก็คือจิต ๑ สมาธิก็คือจิต ๑ ปัญญา ก็คือจิต ๑ ธรรมทั้งหลายเหล่านี้ ก็สิงสถิตอยู่ในสมองในห้วงกะโหลกกระบาลของตนเองทั้งสิ้น มันไม่ได้อยู่ในป่าหรือธรรมชาติลึกลับที่ไหนเลย มันคือตัวตน [ร่างกาย-จิตใจ] ของตนเองทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น การมองเห็นภาพใหญ่ทุกมุมมองที่สนะและเห็นภาพย่อยลงไปในรายละเอียดเฉพาะ จึงเป็นการปฏิบัติธรรม คำว่า “มองเห็น” คือ สมาธิอันเป็นสติ คำว่า “ภาพ” คือ วิปัสสนาอันเป็นสัมปชัญญะ โดยคิดถึงการใช้เหตุและผล คำว่า “เหตุ” คือ ปัญญาแตกฉานในธรรม คำว่า “ผล” คือ ปัญญาแตกฉานในความหมายประโยชน์ที่จะเกิดเป็นผลลัพธ์ขึ้นมาให้รู้เห็น ซึ่งเป็นกระบวนการคิดตาม “หลักปฏิจจสมุปบาท-อิทัปปัจจยตา” [ธรรมฐิติญาณ-กัณฑาวิตรณวิสุทฺธิ] สำหรับหน่วยความคิดที่สื่อความหมาย คือ ปัญญาแตกฉานในภาษา และ อรรถศาสตร์ และกระบวนการคิดที่ถูกต้องด้วยเหตุและผลอย่างถูกวิธี คือ ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ ดังนั้น สภาวะธรรมที่กำหนดรู้จึงหมายถึง เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์หลายๆ อย่างมารวมกันกลายเป็นหนึ่งหน่วย หรือหน่วยรวมหลักของความนึกคิด การเห็นหน่วยรวมหลัก ก็คือ **การคิดแบบสังเคราะห์** [ทฤษฎี-ระบบ] การเห็นหน่วยรวมย่อยลงไป คือ **การคิดแบบวิเคราะห์** [กฎ-เกณฑ์-โครงสร้าง] หรือคิดใช้เหตุและผลแบบ (๑) “อนุโลมปฏิจจสมุปบาท” คือ เห็นเหตุ กับ (๒) “ปฏิโลมปฏิจจสมุปบาท” คือ ดับเหตุแห่งผลนั้นๆ ซึ่งเรียกว่า “จุดอุปาทาน-ปัจจัยปริคคหญาณ-ธรรมฐิติญาณ” อนึ่ง ในการปฏิบัติธรรมนั้น ถ้าเข้าถึงปัญญาในระดับนี้ไม่ได้ นั่น ก็ยอมหมดโอกาสที่จะได้ “ดวงตาเห็นธรรม” อันเป็นด่านแรกของการวิปัสสนากัมมัฏฐาน ให้คิดทบทวนและค้นหาอุบายวิธีที่จะเข้าใจใน “อริยสัจ ๔-กิจในอริยสัจ ๔” ให้ได้ มิฉะนั้น ความตั้งใจ จุดมุ่งหมายที่กำลังปฏิบัติก็สูญเปล่าไม่เกิดมรรคผลนิพพานแต่ประการใดได้เลย.

